

Máriás József

Építészeti örökségeink

Várak, kastélyok és udvarházak Máramarosban

(Szerkesztette: *Ștefan Blaskó; Deák László és Pintér Zsolt*)

*„A víz szalad, a kő marad, a kő marad”
(Wass Albert: Üzenet haza)*

Az olvasó elgondolkozhat azon, miként/miért hozom kapcsolatba Wass Albert költeményével a nagybányai Electro Sistem támogatása gyümölcseként megjelent újabb, csodálatos, 11. albumot? A versben a víz, a csörgedező hegyi patak az idő metaforájaként, a történelem fölöttünk átviharzó, sodró erejeként van jelen, szemben a kővel, amely a maradandóság, az időállóság, a hitet, reményt sugárzó gondolatként aposztrofálható. Mit példáz, mire emlékeztet bennünket e szép nyomdai kivitelezésű kötet? A kő fundamentumára/falakra, épített örökségünkre, ugyanakkor példázatként arra is, miként sáfarkodtunk azzal az építészeti örökséggel, amelyet ránk testált a történelem.

A szerkesztők, a kötet létrehozói – Szöveg, könyvterv: Pintér Zsolt, Pinter Visual; Tudományos munkatárs: Lucia Pop – szándéka szerint a kötet, a Máramaros Megyei Történelmi Múzeumban őrzött, illetve Deák László és Mezei Géza által készített, „több mint kétszáz régi, illetve a közelmúltban készített fénykép (révén) szemlélteti ezen építészeti örökségeket egy kellemes, olvasható, ugyanakkor érdekes történelmi összegzés keretében (...) Bemutatásra kerülnek a megóvott és felújított építmények, amelyekre gondos kezek vigyáztak az idők folyamán. Ugyanakkor felfedezhetjük az elhagyott, romos épületeket is, amelyek dicső történelmünkre emlékeztetnek.” Megjelölik továbbá a kötet célközösségét – nagybányaiakat, Máramaros megyeieket és másokat is –, akikhez eljut e nagyon szép nyomdai kötet, azokhoz, „akiknek szívügye a műemlékvédelem”. Hozzátehetjük: azokhoz is, akik érdeklődnek építészeti örökségünk iránt, akik tudják: a múlt és annak értékei megőrzése önbecsülésünk szerves része, amelyek nemzeti tudatunk építőköveiként vannak jelen szellemi életünkben, ismeretük nélkül lelki vérszegénységben élünk.

Elsőként a régmúlt jelenítődik meg, várak, erődítmények, amelyek egy régió védelmét szolgálták, avagy menedéket biztosítottak az ellenség, az üldözők elől oda menekülőknél. A mai Máramaros megye kívül esett az európai hadak útján, így várakban nem bővelkedett. Ismeretesek, nyomaikban még fellelhetők a Nagybányát körülvevő várfalak maradványai, jelesen a Mészárosok bástyája. Építése

messzi századokba, Mátyás király uralkodása idejébe vezet vissza. A Vörös torony, a Szűcsök bástyája a Kádárok és Fazekasok tornya, a négy városkapu, a Zazart átívelő felvonó-híd csak történelmi tudósításokban, jobbára csak a szülőföld történetét búvárló olvasók ismerettárában van jelen.

A kővári vár szélesebb kitekintésű létesítmény, sok szállal kötődik Erdély és a Habsburg impérium, a Partium történetéhez. Ez vezetett tündökléséhez, ez vezetett hatalmi leromboltatásához is. Története hétszáz éves múltra tekint vissza. „hol az erdélyi fejedelmek, hol a Habsburgok terjesztették ki rá a fennhatóságukat”. A csodálatos természeti környezetben – a hegyek közt kanyargó Lápos folyó övezte magaslaton – ma még látható falmaradványokhoz sok történelmi esemény, mozzanat kötődik. 1713-ban az osztrákok lerombolták, „területét erdő nőtte be”, emléke azóta halványodik, holott vonzó turisztikai objektum lehetne. Amint a Szinérváralján, a Várhegyen épült erődítmény is, amely hasonló sorsra jutott. A bányavidék kapujában őrt álló falakat 1563-ban rombolták le.

Ennél gazdagabb örökséget alkotnak a Máramaros megyében még meglévő kastélyok. Többségük a Teleki-család gazdag múltjához és örökségéhez köthető. A Koltón épült kastélyt a szabadságharcos Teleki Sándor és az ott mézesheteit töltő Petőfi Sándor teszi mindmáig s a jövőben is emlékezetessé kulturális zarándokhellyé. A szeptemberi Petőfi-ünnepségek a máramarosi, partiumi magyarság országos, sőt nemzetközi hírnévnek örvendő eseménye. Állapota gondozott; a megyei múzeumi hálózat részeként biztosított a léte, jövője. A kővárhosszúfalui Teleki-kastély hírnevét Teleki Blanka, a magyar nőnevelés úttörője tette nevezetessé. A kastély ma magántulajdonban van, felújítva, nagyon jó állapotban, remélhetőleg méltó desztináció vár rá. Amint a pribékfalvi Teleki-kastélyra is, amelyben gróf Teleki Pál, a híres földrajztudós, későbbi miniszterelnök született. A vadászkastély jellegű épület elhanyagolt. Reményt keltő sajtóhír, hogy a Máramaros megyei önkormányzat megvásárolta és kulturális célokra kívánja felhasználni. Adottak olyan építészeti örökségek, amelyeket a múltat végképp eltörölni korszak romboló szándékával szemben az örízte meg, hogy az államosítás után hasznosítható céllal vettek birtokba: ilyen a gardánfalvi Blomberg-kastély, amelyben iskolát működtettek. Ma magántulajdonba került, új birtokosa hozzálátott a felújításához; ilyen a rónaszéki Apafi-kastély, amelyben előbb sóbányai bányahivatal, majd iskola működött; ilyen a máramarosszigeti Haller-kastély, amelyben előbb erdészeti hivatal, jelenleg pedig a magyar tanítási nyelvű Leöwey Klára Elméleti Líceum működik; ilyen a nagybányai Teleki-udvarház, amelyben a Teleki Magyar Ház, a város magyar kultúrközpontja nyert megbecsült és méltó otthonra; ilyen a nagysomkúti Teleki-udvarház, amelyben közhivatal működik. Szomorú ellenpélda: a borpataki Pokol-kastély, még megmenthető, elhanyagolt-ságában is impozáns épület nem talált méltó gazdára, pedig kiváló lehetőséget kí-

nálna a mára megszűnt, a bányavidék lakosságának évszázadokon át megélhetést nyújtó bányai paréntájának/hagyományainak méltó múzeumi megörökítésére; a sárosszabolcsi Péchy-kúria „a kommunista idők építkezései miatt, az udvarház teljesen elvesztette régi külalakját, jellegét; az erdőszádai Dégenfeld-kastély és a szamoscsikói Péchy-kastély – korabeli fotók jelzik hajdanvolt szépségüket –, az impozáns épületek az enyészet, a közöny és a rombolás/szétlopás mementójaként maradtak ránk.

Ennél szerencsésebb sors jutott a kisebb kastélyoknak, udvarházaknak: a színeváraljai Papolczy–Bay-háznak és a Kávássy-udvarháznak, a szilágyillésfalvai George–Pop de Băsești-i háznak, amely a híres román politikus emlékházaként működik; a tiszaveresmarti Szaploneczay-kúriának; a felsővisói Pop-háznak, amelyben a város polgármesteri hivatala működik, ennek köszönhetően menekült meg; az előbbieknél kevésbé örvendetes a szarvaszói, a történelmi Máramaros román nemessége múltjára elékeztető Mihályi-, Jurka- és a Mán-kúriák sorsa, közülük eredeti formájában csak a Mán-udvarház maradt fenn, a Jurka-ház romokban, a Mihályi családot lebontották.

Szóljunk néhány szót a gondos szerkesztői munkáról, a szócikkek gondos felépítéséről, a hármas tagolódást követő felépítése. Közös bennük: a történelmi beágyazódás, a dokumentálódás elmélyültsége, az épületek architektúrai bemutatása, valamint az „utóéletük” – a megmentés/megőrzés szándéka, avagy az enyészet, a közöny következményeire való utalás. Bár a bevezetőben említettük, utólagosan is nagyra értékeljük azt a munkát, amely a fotóanyagot összegyűjtötte, a vizuális bemutatást előtérbe állította.

Nem fejezhetjük be ez újabb album méltatását anélkül, hogy köszönetet mondanánk az annak létrejöttét biztosító mecénásnak, Blaskó István mérnök úrnak, az Electro Sistem vezérigazgatójának, e csodálatos sorozat anyagi támogatójának. Áldozatkészsége révén, alkotó és ötletes segítő társaival oly szellemi javakat teremtet, amely példaként és tanulságul szolgál nemcsak a nagybányaiak, hanem az egész erdélyi magyarság előtt. A sorozat különös értéke, hogy felhívja a figyelmet a Bányavidék, a Partium, e sajátos tájhaza értékeire, betagozza azt Erdély egészének szellemi és tárgyi értéktárába.

(Elektronikus kiadvány: Nagybánya 2021)

(Prime Rate Kiadó, Budapest, 2021)